

APYLINKĖS TEISMO TEISĖJŲ DARBO KRŪVIO NORMAVIMAS – SVARBI TEISINGUMO VYKDYMO SĄLYGA

Genovaitė Dambrauskienė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės ir socialinės saugos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4633
Elektroninis paštas dambra@mruni.eu

Pateikta 2012 m. birželio 10 d., parengta spausdinti 2012 m. liepos 30 d.

Anotacija. Straipsnyje keliama apylinkės teismo teisėjų darbo krūvio normavimo ir jo santykio su nustatyta darbo laiko trukme problema, ženkliai išaugus gaunamų bylų skaičiui. Apylinkės teismuose bylų skaičiaus didėjimo priežastys gana įvairios, civilinių bylų skaičiaus didėjimas ypač pastebimas prievolių teisės srityje (ginčai dėl pirkimo-pardavimo, paskolos, vartojimo kredito, kreditavimo, nuomos sutarčių, dėl atlygintinų paslaugų teikimo ir kt.). Baudžiamosios teisės bylų skaičiaus didėjimas pastebimas plėšimų, vagystės, viešosios tvarkos pažeidimų, automobilių vagystės ir kt. baudžiamųjų nusikaltimų srityje. Pastaruoju metu teismų veiklos analizę būtina atlikti siekiant išaiškinti teismų ir teisėjų darbo krūvio klausimą, ypačiai – apylinkių teismuose.

Dėl nevienodo darbo krūvio pasiskirstymo tarp teismų ir teisėjų apylinkių teismuose daugėja bylų, kurių nagrinėjimas trunka daugiau kaip 6 mėnesius. Į tai atkreipiamas dėmesys Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009–2010 metų veiklos apžvalgoje ir Nacionalinės teismų administracijos 2010 metų veiklos ataskaitoje. Šiuose dokumentuose pabrėžiama apylinkių teismų darbo krūvių tyrimų svarba darbo organizavimo optimizavimo, teisėjų skaičiaus nustatymo, išteklių paskirstymo tikslais, taip pat atliekant teisėjų veiklos vertinimą.

Reikšminiai žodžiai: darbo krūvis, darbo norma, darbo laiko sąnaudos, apylinkės teismo teisėjas.

Ivadas

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (5 sk.) ir Lietuvos Respublikos teismų įstatyme (1 sk.) įtvirtintas teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas, kuris lemia teismų veiklos procesus. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje svarbią vietą užima oficialiosios konstitucinės doktrinos dėl teisėjo ir teismų nepriklausomumo nuostatos¹. Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime, įvertinus teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų visumą, buvo pažymėta, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susietos: „<...> todėl teisėjo ir teismo nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Kita vertus, negalima nepripažinti, kad pažeidus bet kurią iš teisėjo ar teismo nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmonių teisių ir laisvių užtikrinimui.“² Tai suponuoja būtinumą analizuoti apylinkių teismų administracinės ir organizacinės veiklos sritis.

Nevienodas darbo krūvio pasiskirstymas tarp teismų, teisėjų ir teismų administracijos darbuotojų akcentuojamas Nacionalinės teismų administracijos atliktame tyrime „Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė“ (2010 m. rugsėjo 17 d.)³. Šio tyrimo 7 skyriuje iškeliamas teismų ir teisėjų darbo krūvio apskaičiavimo problema. Darbo krūvio analizė teismų sistemoje buvo atlikta išanalizavus teismų sistemos ir atskirų teismų apkrovos dinamiką ir apskaičiuotas darbo krūvis trimis būdais pagal:

1. gautų bylų skaičių, tenkantį vienam teisėjui;
2. išnagrinėtų bylų skaičių, tenkantį vienam teisėjui;
3. nustatant darbo krūvio indeksą, kuris skaičiuojamas, remiantis išnagrinėtų bylų skaičiumi, tenkančiu vienam teisėjui, įvertinant bylos sudėtingumą.

Minėtoje analizėje buvo vertinamas bendras darbo krūvis teismų sistemoje ir buvo konstatuota, kad gautų bylų skaičius, tenkantis vienam teisėjui, parodo apibendrintą situaciją teismuose. Vien vadovaujantis šiuo rodikliu negalima vienareikšmiškai lyginti skirtingų kompetencijų teismų darbo krūvio, kadangi juose skiriasi bylų sudėtingumas, vieną bylą nagrinėjančių teisėjų skaičius ar kitos turinčios reikšmės aplinkybės (teritorinės, kultūros tradicijos, teisėjų kvalifikacija, teismų apkrova, teismų sistemos dydis ir pan.). Be to, didelę įtaką turi teisminį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimai, teismų sistemos struktūra, teismų veiklos procesų sparta ir kokybė, teisėjų ir teismų darbuotojų kompetencija.

1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d.; 1999 m. gruodžio 21 d.; 2001 m. vasario 12 d.; 2001 m. liepos 12 d.; 2004 m. gruodžio 13 d.; 2006 m. kovo 28 d.; 2006 m. gegužės 9 d.; 2007 m. spalio 22 d.; 2008 m. gegužės 28 d. ir kt. nutarimai; *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos (1993–2009)*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010, p. 887–972.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 101-2264.

3 Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <<http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>>.

Teismų sistemoje darbo krūvio analizės išvadoje pateikiamos Rekomendacijos teismų sistemos struktūrai tobulinti (pvz., numatoma mažiausių apylinkių teismų jungimo galimybė, mažinant teismų administracijos darbuotojų (finansininkų, informatikų, ūkio dalies darbuotojų, administracijos sekretoriaus ir kt.) skaičių, išsaugant teisėjų ir su teisėju dirbančių darbuotojų skaičių). Buvo pažymėtos teisėjų darbo krūvio nustatymo objektyvios ir subjektyvios aplinkybės, kurios neleidžia objektyviai įvertinti teisėjų darbo krūvio, ir pagal tai imtis atitinkamų sprendimų – pavyzdžiui, vienodinti darbo krūvį keičiant teisėjų etatų skaičių, skiriant papildomų teisėjo padėjėjų, papildomai skatinti teisėjus ir kt.

Reikia pripažinti, kad teisėjų darbo krūviui viršijus priimtina lygį, bylų nagrinėjimo kokybė ir gebėjimai vykdyti savo konstitucinius ir įstatymo numatytus įsipareigojimus menkėja. Todėl labai svarbu apskaičiuoti teisėjų darbo krūvį (normą) atsižvelgiant į nustatytą darbo laiko trukmę. Šiuo aspektu straipsnyje pateikiama teisėjų darbo krūvio normavimo problema yra pirmas bandymas įvertinti, ar galima nustatyti darbo laiko sąnaudas teisėjų atliekamai veiklai (darbui), ir jei taip, kaip tai padaryti. Pažymėtina, kad apylinkės teismo teisėjo darbo krūvio apimtis ir darbo sąnaudų normavimas buvo grindžiamas subjektyvaus konkrečių procesinių veiksmų ir kitų darbų įsivertinimo bei darbo dienos chronometravimo (fotografijos) pagrindu. Teisėjams buvo pateikta anoniminė anketa. Anketuojant orientuotasi į faktines teisėjo darbo laiko sąnaudas, darbo laiko paskirstymą, kitas sąlygas.

Straipsnyje pateikiama tyrimo metodologija, objektas, hipotezė ir jos įgyvendinimui iškelti uždaviniai, pateikiamos rekomendacijos dėl teisėjų darbo laiko sąnaudų ir darbo normų nustatymo.

Tyrimo objektas – teisėjų darbo laiko sąnaudos, nagrinėjant bylas, nagrinėjant civilines bylas nepriimant galutinio procesinio sprendimo (arba atliekant vadinamuosius fakultatyvinius veiksmus), taip pat vykdant neprocesinę veiklą (pvz., korespondencijos peržiūra, teisminės praktikos apibendrinimas, mokymasis, vadovavimas praktikantams, dalyvavimas teismų savivaldoje ir kt.).

Straipsnio tikslas – nustatyti darbo laiko sąnaudas teisėjo atliekamam darbui jį siejant su nustatyta darbo laiko trukme ir pagrįsti jo darbo normavimo svarbą ir ypatumus.

Nustatyto tikslo pasiekimui iškelti uždaviniai:

1. Išanalizuoti teisėjų darbą, apimančią kai kuriuos darbo su bylomis aspektus.
2. Išanalizuoti teisėjų darbo laiką kaip pagrindinį veiksni, lemiantį teisėjų darbo normavimą ir jo įtaką darbo organizavimui teisme.
3. Įvertinti skirtingoms bylų rūšims nagrinėti darbo laiko normatyvus.
4. Aptarti darbo sąnaudų koeficientų dydį priklausomai nuo bylos sudėtingumo, nukentėjusiųjų, kaltinamųjų, bylos tomų skaičiaus ir kt. aplinkybių.
5. Pateikti išvadas ir rekomendacijas dėl teisėjų darbo laiko sąnaudų ir darbo normų nustatymo.

Rengiant straipsnį taikyti šie metodai:

1. Sisteminės analizės metodas, kuris apima du sudėtingus lygius:
 - a) tikslinį, darbo laiko sąnaudų reglamentavimo požiūriu;
 - b) kompleksinį, kuris leidžia įvertinti teisėjo darbo laiko sistemą kaip visumą.

2. Statistiniu duomenų grupavimu ir lyginamosios analizės metodais atskleisti teisėjų darbo laiko sąnaudų skirtumai. Statistinių duomenų apžvalga leido parodyti teisėjų darbo krūvio kitimo skirtingų apylinkių teismuose ir teismų darbo organizavimo tobulinimo tendencijas.
3. Loginis analitinis metodas padėjo išsiaiškinti darbo laiko, kaip pagrindinio veiksnio, lemiančio darbo normavimą ir darbo organizavimą, teisėjų skaičiaus konkrečiame apylinkės teisme poreikį ir teisėjų atlyginimą.
4. Mokslinės literatūros ir kitų mokslinių tyrimų analizės.

Rengiant šį straipsnį buvo vadovaujama Lietuvos Respublikos Konstitucija, Teismų įstatymu, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, kitais teisės šaltiniais, teisine literatūra⁴. Dėl darbo objekto specifikos darbas yra teorinio analitinio pobūdžio ir remiasi autorės atliktais tyrimais.

1. Darbo laiko ir darbo normos sąsaja

Teismo darbo kokybė priklauso nuo komplekso objektyvių (išorinių) ir subjektyvių (vidinių) aplinkybių. Viena iš tokių aplinkybių – teismo ir teisėjo darbo krūvis. Dabartiniu metu teisėjo darbo krūvis parodo, kiek etaloninių bylų (baudžiamųjų, civilinių ir administracinės teisės pažeidimų (toliau – ATP) ir kitų supaprastintų procesinių dokumentų teisėjas išnagrinėja per mėnesį (į bendrąjį darbo krūvį įskaičiuojamas ir ikiteisminio tyrimo teisėjo darbo krūvis)⁵.

Darbo krūvis skaičiuojamas vadovaujantis Teismų tarybos 2004 m. spalio 8 d. nutarimu Nr. 276 (kuris vėliau buvo pakeistas 2005 m. lapkričio 4 d. nutarimu Nr. 13 D-400, Teisėjų tarybos 2011 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 13 P-52-(7.1.2) patvirtinta Teismų veiklos statistinių rodiklių skaičiavimo metodika (aktuali redakcija nuo 2011 m. rugsėjo 1 d.)⁶.

Tačiau nėra gerai žinoma, koks turėtų būti optimalus teisėjo darbo krūvis, kad teisėjas galėtų išsamiai susipažinti su bylos medžiaga, objektyviai ją išspręstų, nagrinėdamas tiek civilines, tiek baudžiamąsias bylas bei ATP bylas, užtikrintų bylų nagrinėjimą laiku, vadovaujantis CPK⁷ ir BPK⁸ bei ATP kodeksų⁹ nustatytais terminais.

Darbo normavimas yra sudėtinė darbo organizavimo dalis, tačiau labai svarbi organizuojant teismų darbą – planuojant teismo teisėjų ir kitų darbuotojų poreikį, verti-

4 Sivilėvičienė, V. Teisėjų darbo krūvio vertinimo problemos. *Teisės apžvalga*. 1990, 4: 14–16.

5 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 m. veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2011, p. 50 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.

6 Teismų tarybos 2004 m. spalio 8 d. nutarimu Nr. 276 patvirtinta Teismų veiklos statistinių rodiklių skaičiavimo metodika (aktuali redakcija nuo 2011 m. rugsėjo 1 d.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-savivalda-teiseju-taryba/teiseju-tarybos-nutarimai/?archyve=1&type=0&from=1360>>.

7 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

8 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

9 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.

nant atliekamus veiksmus, apskaičiuojant darbo procesų trukmę. Pagaliau darbo normos naudojamos atlyginimo ir skatinimo sistemai parengti. Teisėjų apklausoje į klausimą „Kokias organizacines priemones laikytumėte svarbiausiomis“ visi respondentai teisėjai nurodė darbo laiko sąnaudų normomis pagrįstą teisėjų darbo krūvio nustatymą.

Laikoma, kad darbo laikas yra didelis turtas, todėl turime žinoti, kam jį sunaudojame. Darbas be laiko neįmanomas, o laikas be darbo žmogaus būties požiūriu yra bevaisis¹⁰. Taigi, darbo procesų sistemos negali būti tinkamai organizuotos be darbo normų.

Darbo norma yra laikoma visuomeniškai būtinu darbo kiekiu, kuris išreiškiamas laiko vienetu. Išsiaiškinti darbo laiko ir darbo normos sąsają galima pateikus tokį pavyzdį:

N apylinkės teisme dirba 12 teisėjų. Kiekvienas jų konkrečią bylą pagal CPK ir BPK nustatytus reikalavimus, visoms kitoms sąlygoms esant vienodoms, išnagrinėja per skirtingą laiką (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kiekvieno teisėjo (1-12) nurodytas bylos nagrinėjimo laikas valandomis

Procesiniai veiksmai civilinėje byloje	Teisėjai												Pastabos
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Duomenys iš teisėjų anketinės apklausos civilinėse bylose
1.1.1 Santuokos nutraukimas esant nepilnamečių vaikų	8	2	8	2	4	0,5	8	10	9	3	10	8	

Taigi, vidutiniškai viename teisme šios bylos nagrinėjimui reikėjo:

$$6 \text{ val. } \frac{(8+2+8+2+4+0,5+8+10+9+3+10+8)}{12}$$

Kitame teisme tokią bylą nagrinėja 5 teisėjai ir kiekvienas jų sugaišta atitinkamai: 8; 2; 8; 2; 6 val.:

$$5,2 \text{ val. } \frac{(8+2+8+2+6)}{5}$$

Kad būtų galima nustatyti visuomeniškai būtiną darbo kiekį minėtai bylai išnagrinėti, reikia nustatyti, koks bus vidutinis laikas visuose teismuose ir apskaičiuoti pagal formulę:

$$Pvz., S \text{ val.} = \frac{(N \times 12 + N \times 5 + \text{ir t. t. (iš viso 55 apylinkės teismuose)})}{R}$$

S – darbo laiko sąnaudos (visuomeniškai būtinas darbo laiko kiekis šiai bylai išnagrinėti);

N – darbo laiko sąnaudos viename iš teismų;

10 Vanagas, P., et al. *Darbo normavimas: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1986.

12; 5 ir t. t. – šią bylą nagrinėjančių teisėjų skaičius;

R – bendras minėtą bylą nagrinėjančių teisėjų skaičius.

Tarkim, kad visuose 55 apylinkės teismuose vidutinis laikas minėtai bylai išnagrinėti yra 137,5 val., ją nagrinėja 55 teisėjai. Pritaikę nurodytą formulę gautume, kad santuokos nutraukimo, esant nepilnamečių vaikų, bylos nagrinėjimui visuomeniškai būtinas darbo laikas bus 2,5 val. (137,5/55). Šiuo atveju 2,5 val. laikoma normalia minėtos bylos išnagrinėjimo trukme. Kitaip tariant – laiko norma.

Minėjome, kad teisėjų darbo normavimas yra sudedamoji darbo organizavimo dalis, arba vienas iš jo elementų. Visi darbo elementai yra susiję vienas su kitu ir padeda siekti bendro tikslo – taupyti darbo laiką. Darbo organizavimo efektyvumas labai priklauso nuo jo kompleksiskumo. Vienas aktualiausių teismų veiklos procesų – automatizavimas. Atliktoje Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizėje (2010 m. rugsėjo 17 d.)¹¹ teismų veiklos procesų automatizavimo problematika išnagrinėta gana plačiai, pateikiamos rekomendacijos LITEKO sistemai tobulinti. Šiame tyrime remsimės jų analizės metu padarytomis išvadomis dėl teisėjų darbo krūvio vertinimo. Nustatyta, kad objektyviai įvertinti teisėjų darbo krūvį ir pagal tai daryti atitinkamas išvadas bei priimti sprendimus yra gana sudėtinga. Yra skiriamos dvi priežastys:

1. Sudėtinga įvertinti, kiek teisėjo darbo krūvis sumažėja dėl to, kad su juo dirba teisėjo padėjėjai ir teismo posėdžių sekretoriai (toliau – tiesiogiai su teisėju dirbantys teismo darbuotojai, ir pabrėžiama, kad jų funkcijos ir atsakomybė skiriasi priklausomai nuo teisėjo darbo įpročių).
2. Sunku įvertinti bylos sudėtingumą: bylos kategoriją, tomų skaičių ir kt., taip pat kitus kriterijus (pvz., šalių skaičių, netipines bylos aplinkybes, ES teisės aspektus, specifinės srities klausimus ir kt.), nuo kurių taip pat priklauso bylos nagrinėjimo sudėtingumas. Visus minėtus kriterijus įtraukti į algoritmą yra tiek nepraktiška, tiek sudėtinga. Siūloma įdiegti teisėjų faktinio darbo laiko apskaitos informacinę sistemą (IS), kad būtų apskaitomas faktinis darbo laikas tiek teisėjų, tiek teisėjų padėjėjų (taip pat kitų teismo darbuotojų – posėdžių sekretorių ir pan.).

Minėtoje analizėje buvo siūloma, kad teisėjai ir padėjėjai turėtų žymėti, kiek laiko kiekvieną dieną teisėjas ir jo padėjėjas praleido teismo posėdžiuose (pagal bylas), ruošdamasis kitoms byloms, atlikdamas administracinę ir kitokią veiklą. Ir tai leistų analizuoti, kaip teisėjai ir jų padėjėjai paskirsto darbo laiką, daryti objektyvias išvadas, koks teisėjų ir padėjėjų funkcijų ir atsakomybės santykis leidžia greičiausiai išnagrinėti bylas, lyginti teisėjų darbo efektyvumą, atlikti kitą analizę.

Todėl labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kiek teisėjų darbo laiko normavimo trūkumas turi įtakos Lietuvoje užtikrinant (arba neužtikrinant) konstitucinį teisingumo vykdymą, taip pat ar užtikrinamos teisėjų teisės į teisingą atlygį, saugą ir sveikatą tarnyboje.

Teismų praktikoje svarbu užtikrinti ir koncentruotumo principo įgyvendinimą, atskleisti priežastis, dėl kurių pažeidžiamas civilinio proceso koncentruotumo principas, ir numatyti priemones, neutralizuojančias tas priežastis. Vienas iš konkrečių būdų, kuriais

11 Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <<http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>>.

romėnų civiliniame procese buvo siekiama įgyvendinti proceso koncentracijos principą, be abejoj, laikytinas taip pat jau seniausiam rašytiniame romėnų teisės šaltinyje – XII lentelių įstatymuose – numatytas sprendimo priėmimo už akių institutas¹². Ne mažiau reikšmingas proceso spartinimo būdas – tai atskiros bylų nagrinėjimo formos, kai sprendimas pasiekiamas be faktinės bylos medžiagos tyrimo¹³. Analizuojant bendras problemas, trukdančias įgyvendinti koncentruotumo principą, nurodomas didelis teisėjų darbo krūvis. Kaip matysime toliau šiame tyrime, jis yra objektyviai per didelis. Dėl to ilgėja ir kai kurių bylų nagrinėjimo trukmė (kai kurios bylos buvo nagrinėtos ilgiau kaip šešis mėnesius ar net vienerius metus). Be abejonės, svarbu pažymėti ir bylų sudėtingumą, jis pripažįstamas objektyvia kliūtimi, trukdančia išsiaiškinti, kaip turėtų būti organizuotas apylinkės teismo darbas, kad, neviršijant įstatymų numatytų procesinių terminų bei nustatyto įstatymuose darbo laiko normų, būtų sukurta skatinanti teisėjų atlyginimo sistema, leidžianti maksimaliai panaudoti visus teisėjų sugebėjimus, užtikrinant teisingumo vykdymo ir operatyvaus bylų nagrinėjimo principų įgyvendinimą.

Reikia pabrėžti, kad per didelis teisėjų darbo krūvis, darbo laiko normų viršijimas sukelia emocinio, psichinio ir fizinio išsekimo būseną. Ji susidaro veikiant ilgalaikiams stresams, kylantiems teisėjo darbo situacijose.

Nacionalinės teismų administracijos 2010 metų veiklos ataskaitoje pateikiama bylų nagrinėjimo statistika ir teisėjų bei teismų darbo statistika¹⁴. Pastarojoje atsispindi teismų ir teisėjų darbo rodikliai, kuriais remiantis nustatomas teisėjo darbo krūvis nagrinėjant bylas bei atliekant kitus procesinius veiksmus, teisėjo darbo stabilumas. Šie rodikliai naudojami sprendžiant teismų administravimo klausimus bei vertinant teisėjų veiklą. Įdiegtas bylų paskirstymo teisėjams IS modulis (jo naujos versijos sukurtos 2008 metais). Tačiau neaišku, kokiais darbo laiko panaudojimo ir darbo normavimo kriterijais vadovaujantis tai atliekama¹⁵.

Kalbant apie darbo organizavimo ir normavimo sąsają reikia pažymėti, kad didelę reikšmę turi darbo laiko sąnaudų tyrimas, kurio metu būtų išnagrinėta darbo laiko struktūra teisėjo darbo procese (pasirengimui nagrinėti bylą, jos nagrinėjimui ir sprendimui (nuosprendžio priėmimui ir paskelbimui) bei nustatytos neproduktyvios darbo laiko sąnaudos ir darbo laiko nuostoliai. Tai skatintų padidinti darbo laiko naudojimo efektyvumą ir daugiau bylų išnagrinėti laiku.

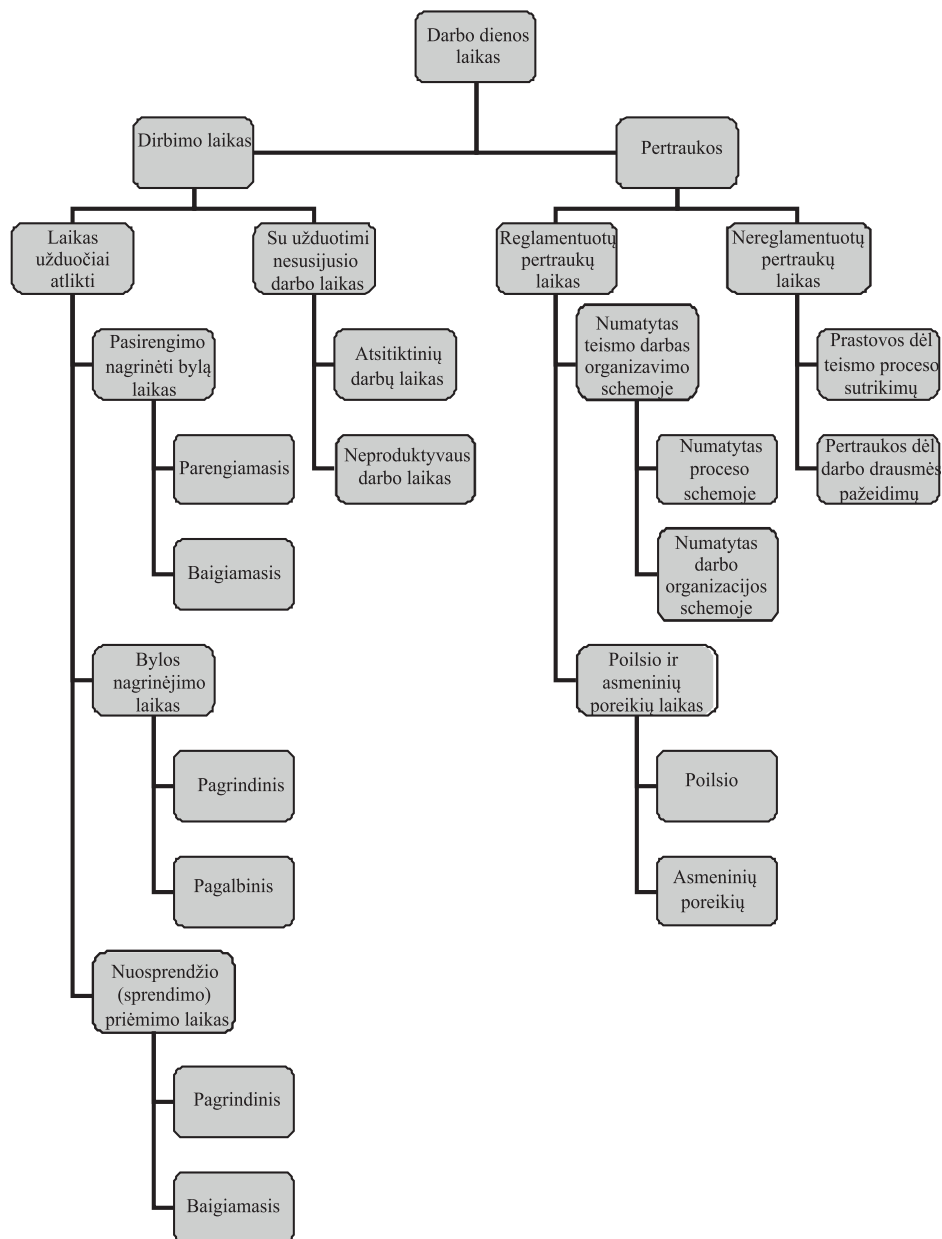
Norint ištirti teisėjų užimtumą, darbų rūšis, laiko sąnaudų pobūdį, atliekant procesinius veiksmus, ir laiko nuostolių priežastis, turėtų būti klasifikuojamas ir tiriamas teisėjo darbo laikas. Klasifikuojamas teisėjo darbo dienos laikas (be pietų pertraukos) gali būti skirstomas į dvi grupes: dirbimo laiko ir pertraukų laiką, po to juos skaidant į pogrupius (1 pav.).

12 Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 24–25, 30.

13 Jonaitis, M. Kai kurie šiuolaikinio civilinio proceso principai: nauji ilgaamžių idėjų vardai. *Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 142.

14 Nacionalinė teismų administracija. 2010 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/ataskaita_2010_24.pdf>.

15 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 m. veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.

1 pav. Darbo dienos laiko schema

Pasirengimo nagrinėti bylą laiko struktūroje parengiamojo ir baigiamojo laiko ypatybė yra ta, kad jis sunaudojamas kartą vienos bylos nagrinėjimui, nustatytam darbo užduotyje. Taigi, kuo didesnis bylų skaičius tenka vienam teisėjui, tuo mažiau šio laiko

tenka vienai bylai. Iš to galima daryti išvadą, kad bylos nagrinėjimo kokybei skiriamas nepakankamas dėmesys. Bylos parengimas nagrinėti teisme sudaro:

1. Teisėjo priimamos nutartys dėl bylos parengimo nagrinėti teisme.
2. Bylos perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje procesiniai veiksmai (BPK 233, 234, 235 str.).
3. Šaukimai į teisiama jį posėdį (BK 236 str.).
4. Susipažinimas su baudžiamąja byla, prašymų nagrinėjimas (BPK 237, 238, str.), bylos nagrinėjimo pradžios terminai (BPK 240 str.).
5. Ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmai (BPK 239 str.).

Bylos nagrinėjimo laikas skirstomas į pagrindinio ir pagalbinio laiko kategorijas. Pagrindinis laikas naudojamas bylos nagrinėjimo iš esmės tikslui pasiekti (CPK 249–255 str. 16, 62 ir kt. str.). Pagalbinis laikas naudojamas įvairiems proceso kodekse numatytiems pagalbiniais veiksams, kurių paskirtis – sudaryti sąlygas pagrindiniams veiksams atlikti. Veiksmai, atliekami per pagalbinį laiką, kartojasi nagrinėjant kiekvieną bylą kiekvieno proceso metu. Bylos nagrinėjimą teisme sudaro:

1. parengiamoji teisiama jo posėdžio dalis;
2. įrodymų tyrimas (tyrimo pabaiga);
3. baigiamosios kalbos ir kaltinamojo paskutinis žodis.

Nuosprendžio (sprendimo) priėmimo laikas (jo surašymas BPK 302–307 ir kt. str.), jo paskelbimas ir pan. santykinai gali būti suskirstytas į pagrindinį ir baigiamąjį laiką, tai apimtų:

1. teisėjų pasitarimą ir balsavimą (BPK 299 str.);
2. nuosprendžio surašymą nustatytais BPK 302 str. terminais;
3. nuosprendžio nuorašų įteikimą.

Atsitiktinių darbų laikas – tai laikas nenumatytiems veiksams bylos nagrinėjimo procese, bet visuomenės požiūriu būtinas (CPK 258, 278 str.). Neproduktyvaus darbo laiką sudaro bylos šalių paieškų laikas, taip pat laikas, kurį sugaišta teisėjas neprocasiniam (fakultatyviniams) darbams. Šių darbų būtų galima išvengti geriau organizuojant teismų darbą. Su bylos nagrinėjimu nesusijusio darbo laikas į darbo laiko normą neturėtų būti įtraukiamas (dėl to, kad jį atlieka teismo posėdžio sekretorė ar kitas darbuotojas).

Apibūdinant pertraukų laiką, svarbu pabrėžti jo skirstymo santykiškumą, ypač reglamentuotų pertraukų, kurios dar skirstomos į poilsio ir asmeninių poreikių laiką ir numatytą teismo darbo organizavimo schemeje (pvz., vadovavimas studentų praktikai) laiką. Jis įtraukiamas į darbo laiko normą. Poilsio ir asmeninių poreikių laikas skirstomas į poilsio laiką, kurio paskirtis pašalinti teisėjo nuovargį, išsaugoti darbingumą ir laiką asmens fiziologiniams ir higienos reikalams. Tuo tarpu darbo normos klasifikuojamos įvairiais požiūriais, pavyzdžiui, pagal rūšis – darbo sąnaudų ir darbo rezultatų normos. Darbo sąnaudų normos nustato laiką vienam darbuotojui arba tam tikrai darbų apimčiai atlikti. Šiai normų grupei priklauso laiko normos ir darbuotojų skaičiaus normos. Laiko norma – tai nustatytos laiko sąnaudos tam tikrai darbų apimčiai atlikti tam tikromis organizacinėmis ir techninėmis sąlygomis. Darbuotojų skaičiaus norma – tai nustatyta darbuotojų skaičiaus norma, būtina tam tikros apimties darbams atlikti (taip pat įvertinant organizacines ir IS sąlygas). Atkreiptinas dėmesys į darbo rezultatų nor-

mas, kurios išreiškiamos užduotimis. Normuotos užduotys – tai nustatyta darbų sudėtis ir apimtis, kurią turi atlikti vienas ar keli darbuotojai per tam tikrą laiką¹⁶. Laiko norma parodo, kiek laiko reikia sugaišti nagrinėjant konkrečias bylas (t. y. tam tikrų teisėjų veiksmų atlikimui).

Pagal pagrindimą, P. Vanagas normas skiria į dvi grupes – moksliškai pagrįstas ir moksliškai nepagrįstas¹⁷. Moksliškai pagrįstomis laiko tokias normas, kurios nustatomos remiantis racionalia darbo organizacija. Tik tokios normos yra pagrįstos ir ekonomiškai, ir sociologiškai, ir fiziologiškai. Mūsų nuomone, teismų sistemoje normos priskiriamos prie patirtinių-statistinių normų. Reikėtų pažymėti, kad teismų sistemoje nesant pagrįstų normų teisėjai patiria nuolatinį stresą, fizinį nuovargį, pablogėja jų sveikata. To priežastis – teisėjų darbo krūvio normose įteisintas per didelis darbo intensyvumas. Lietuvos Respublikos visuose apylinkių teismuose taikoma teisėjų darbo krūvio apskaita, remiantis moksliškai nepagrįstomis statistinėmis normomis. Antai minėtoje Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009 metų¹⁸ ir 2010 metų¹⁹ veiklos apžvalgoje nurodoma, kad bendras darbo krūvis parodo, kiek etaloninių bylų (baudžiamųjų, civilinių ir ATP ir kitų supaprastintų procesinių dokumentų) teisėjas išnagrinėja per mėnesį. Pagal darbo krūvių rodiklį, kaip nurodoma minėtoje 2010 metų analizėje, pirmauja (t. y. tenka didžiausias darbo krūvis) Radviliškio (102,92), Anykščių (97,02), Šiaulių miesto (92,46), Šiaulių rajono (91,32), Vilniaus miesto 1 (88,31) apylinkių teismai. Mažiausią darbo krūvį turintys teismai beveik nesikeičia (Zarasų, Lazdijų, Šilalės, Širvintų, Skuodo rajonų apylinkių teismai). Taigi, bendras darbo krūvis apskaičiuojamas statistiniais metodais. Statistiniais duomenimis remiamasi ir analizuojant darbo krūvį pagal bylų skaičių, tenkantį vienam teisėjo etatui (per metus), pavyzdžiui, Radviliškio rajono apylinkės teismo teisėjui 2010 metais teko 748,40 bylų. Mažiausią bendrą krūvį turinčiuose teismuose (Zarasų, Lazdijų, Skuodo, Varėnos, Kaišiadorių r.) vienam teisėjo etatui teko atitinkamai 359,50; 389,75; 426,00; 445,40; 448,50 bylų. Nacionalinės teismų administracijos vykdoma teismų veiklos ir teisėjų darbo statistika nurodo, kad lyginant 2009 ir 2010 metų statistinius duomenis, 11 proc. sumažėjo išnagrinėtų civilinių bylų skaičius, tuo tarpu baudžiamųjų bylų skaičius padidėjo 4,6 proc., o ATP bylų skaičius taip pat padidėjo 1 proc. Paminėti statistiniai rodikliai neparodo teisėjo darbo laiko sąnaudų dydžio, nagrinėjant minėtų kategorijų bylas.

Teisiniu požiūriu skiriamos dvi tarpusavyje susijusios darbo mato (sąnaudų) pusės – jų ekstensyvus (darbo laiko trukmės) ir intensyvus dydis (darbo normos, normuotos užduotys ir aptarnavimo normos, darbuotojų skaičiaus normatyvai ir kt.). Atitinkamai darbo matas išreiškia darbo trukmę ir darbo našumą. Intensyvi darbo mato (sąnaudų) pusė turi antrinį, išvestinį pobūdį. Tuo tarpu darbo laiko trukmė yra pastovus dydis, apribotas įstatymu. Tai numato Lietuvos Respublikos Konstitucijos 49 straipsnio 2 da-

16 Martinkus, B. *Darbo procesų valdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 73.

17 Vanagas, P. *Darbo organizavimas, normavimas ir atlyginimas už darbą*. Kaunas: Technologija, 2009, p. 68–73.

18 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2010, p. 68–73 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/bendroji_informacija/teismu%20veiklos%20apzvalga2009_aktuali.pdf>.

19 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 m. veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.

lis²⁰. Pagal Lietuvos Respublikos darbo kodekso 144 straipsnį ir Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo²¹ nuostatas darbo trukmė negali būti ilgesnė kaip keturiasdešimt valandų per savaitę. Išimtis gali nustatyti įstatymai, Vyriausybės nutarimai ir kolektyvinės sutartys. Apibrėžiamas ir maksimalus darbo laikas, įskaitant viršvalandžius, jis per septynias dienas neturi viršyti keturiasdešimt aštuonių valandų. Teismų įstatymas nenumato kokių nors išimčių.

Darbo normos – darbo užduoties, kurią turi įvykdyti darbuotojas per nustatytą darbo laiko trukmę (valandą, dieną, savaitę, mėnesį, metus) apimtis, skirtingai nei darbo laiko trukmė, sudaro greitai kintantį darbo mato dydį, t. y. lankstus dydis. Tai turi nulemti darbo normavimo teisinio reguliavimo metodą. Nagrinėdami šiuolaikines darbo normavimo teisinio reguliavimo tendencijas, turime pažymėti, kad vyksta darbo normavimo decentralizacija ir akcentuojamas lokalinis reguliavimas, tokiu būdu susilpnėjo valstybinis darbo normavimo reguliavimas. Kaip matyti iš Darbo kodekso 188 straipsnio nuostatų, darbo normos nustatomos kolektyvinėse ir darbo sutartyse. Be to, galima normuoti darbą apibrėžiant jo apimtį pareiginiuose nuostatuose ir tai leidžia labiau individualizuoti darbo normas, nustatant konkrečias užduotis apylinkių teismų teisėjams (jų padėjėjams) ir teismo administracijos darbuotojams. Tai būtų netradicinis darbo normavimas. Tačiau įdiegus IS yra galimybė derinti ir tradicinį, ir netradicinį darbo normavimą.

Apibendrinant reikėtų akcentuoti, kad darbo normavimas (darbo matas) ir darbo laiko norma yra tarpusavyje susiję, kaip pagrindinės priemonės, padedančios optimizuoti darbo matą visuomenėje. Tai savarankiškas teisinis reiškiny, kuris atlieka specifinį vaidmenį visuomenėje ir kurio teisinis reguliavimas turėtų užtikrinti tinkamą darbo organizavimą, turėti įtakos teisėjų atlyginimų nustatymui, darbo laiko produktyviam panaudojimui ir pagaliau užtikrintų darbo kokybę ir drausmę.

Svarbu rasti kiekybinius teisėjo darbo krūvio kitimus, kurie ir yra kokybinių kitimų rodiklis. Kiekybiniai kitimai neišvengiamai veda prie pagrindinių šuoliškų kokybinių kitimų. Todėl teisėjo darbo krūvis (nagrinėjamų bylų skaičius) siejasi su bylų nagrinėjimo kokybe ir yra vieno reiškinio dvi pusės.

2. Apylinkių teismų teisėjų darbo krūvio analizė

Apylinkių teismų teisėjų darbo krūvio apžvalga pagrįsta autorės atliktu tyrimu, kuriame atspindėta teisėjų darbo laiko trukmė per darbo dieną (savaitę), darbo laiko sąnaudos, nagrinėjant anketoje nurodytas bylas per 1 mėnesį, atliekant kitus procesinius (ar fakultatyvinius) veiksmus (darbus), jų vidutiniškai išnagrinėtų bylų skaičių, siūlant optimalų nagrinėjamų bylų skaičių pagal bylų kategorijas (civilinių, baudžiamųjų, administracinių) per mėnesį, nurodant kokią darbo laiko dalį vidutiniškai sugaišta pasirengimui nagrinėti bylą, jos nagrinėjimui ir sprendimo (nuosprendžio) priėmimui ir paskelbimui,

20 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

21 Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 70-3170.

kokias organizacines priemones laikytų svarbiausiomis, ar teisėjo darbo krūvio mažinimui turi įtakos teisėjo padėjėjo ir kitų teismo darbuotojų pareigybės.

Apylinkių teisėjams pateikta anketa buvo suskirstyta pagal bylų rūšis (kategorijas): civilinės bylos, baudžiamosios bylos ir administracinės teisės pažeidimų bylos. Kadangi darbo krūvio analizė apima visą darbą, o ne tik darbą su bylomis, buvo parengtas su bylomis nesusijusių veiklų sąrašas, kuris parodė neprocesinei veiklai teisėjo sugaištamą laiką (per mėn.; mato vienetą – 1).

Darbo valandų viršijimas priklauso nuo bylos kategorijos (pvz., dažniausiai ir didesniu valandų skaičiumi viršijama dienos darbo laiko norma, nagrinėjant civilines bylas), nuo teisėjo darbo stažo ir teisėjo amžiaus. Pažymėtina, kad darbo laikas yra darbo normos kriterijus. Tačiau teismų sistemoje teisėjo darbo laiko norma viršija nustatytas įstatymų ribas. Dažnai tai siejama su ypatinga teismo veikla: reikalaujama nepažeisti bylų nagrinėjimo procesinių terminų, užtikrinti teisingumo vykdymą. Viešojoje erdvėje galima dažnai išgirsti nuomonę, kad bylų nagrinėjimo teismuose vilkinimas priklauso ne nuo per didelio darbo krūvio, o yra teisėjų aplaidumo padarinys, ir nesiaiškinama, ar nėra kitų priežasčių, lemiančių neretai nepateisinamai ilgą bylų nagrinėjimą. Dėl to labai svarbu nustatyti bylų nagrinėjimo ir kitų teisėjo atliekamų veiksmų darbo laiko sąnaudas ir tuo pagrindu skirstyti bylas apylinkių teismų teisėjams. Taigi, darbo laikas yra teisėjų darbo normavimo pagrindas. Todėl svarbu pabrėžti darbo laiką, kaip normavimo atskaitos tašką, normavimo tikslus ir atliekamas funkcijas, teisėjų darbo normų sudarymo metodus, parengti jų mokslinio pagrindimo metodikas, nes nuo gero jų pagrindimo priklauso normavimo kokybė.

Teisėjai nagrinėja skirtingų kategorijų bylas, todėl labai svarbu, kad bylos būtų paskirstytos taip, jog teisėjai būtų maksimaliai apkrauti, o darbo procesas vyktų nenutrūkstamai. Tai galima atlikti tik žinant, kiek laiko reikia sugaišti nagrinėjant vieną ar kitą (konkrečią) bylą ar kitą darbą, ir kokia teisėjo kvalifikacija tam reikalinga. Minėjome, kad laiko normai didelę įtaką daro teismų darbo organizavimas ir naudojamos IS. Į tai buvo atkreiptas dėmesys jau 1999 m. E. Jarašiūnas teismų administravimo santykius išskyrė kaip vieną opią santykių sritį²². Jis pažymėjo, kad tai „Teisingumo ministerijai pavestos organizacinės, planavimo, koordinavimo, darbo sąlygų užtikrinimo pareigos. Tačiau teismų administravimo santykiai, jeigu į juos žiūrėsime teismų nepriklausomumo požiūriu, irgi gana problemiški.“²³

Apibendrinę teisėjų darbo krūvį pagal anketų duomenis, matome, kad teisėjai per mėnesį išnagrinėja nevienodą bylų skaičių, pavyzdžiui, vienam civilinių bylų teisėjui tenka 40–45, 60–70 ir netgi 80–85 bylos. Atitinkamai teisėjai per mėnesį sugaišo nevienodą valandų skaičių (nuo 228,06 valandų iki 338,9 valandų). Į nurodytą valandų skaičių įskaitytas ne tik pasirengimo bylos nagrinėjimui laikas, bet ir bylos nagrinėjimo bei sprendimo priėmimo ir paskelbimo laikas. Taip pat įeina teisėjo sugaištas laikas procesiniams veiksams, atliekamiems nagrinėjant civilines bylas nepriimant galutinio procesinio sprendimo, ir neprocesinei veiklai teisėjo nurodytas laikas per mėnesį.

22 Jarašiūnas, E. Teisminės valdžios funkcionavimo apsaugos problemos konstitucinėje justicijoje. *Teisminė valdžia ir visuomenė*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, p. 74.

23 *Ibid.*

Straipsnio autorės atlikto tyrimo metu nebuvo siekiama nustatyti teisėjų padėjėjų ir kito personalo atliekamų veiksmų laiką. Tačiau pažymėtina, kad teisėjo padėjėjo, posėdžių sekretorės ir kt. personalo darbas turi sumažinti teisėjo dirbamo laiko sąnaudas tiek pasirengimo, tiek nagrinėjimo, tiek ir sprendimo (nuosprendžio) priėmimo etapuose.

Teismų darbo krūvis priklauso ne tik nuo teisėjų etatų skaičiaus, bet ir nuo teisėjų padėjėjų pareigybių skaičiaus. Surinkti duomenys rodo, kad kuo didesnis teisėjų padėjėjų skaičius teisme, tuo daugiau sumažėja teisėjų darbo krūvis. Tačiau pastebima ir tai, kad teisėjų padėjėjų skaičius teismuose yra nevienodas, nors siekiama, kad jis sudarytų bent jau pusę teisėjų etatų skaičiaus²⁴. Atsakydami į pateiktą klausimą „Ar teisėjo darbo krūvio mažinimui turi įtakos teisėjo padėjėjo pareigybė“ teisėjai nurodė, kad tai leistų dvigubai intensyviau dirbti.

2 lentelė. Teisėjų padėjėjų įtaka mažinant teismo darbo krūvį²⁵

Teismas	Darbo krūvis	Teisėjų etatų skaičius	Teisėjų padėjėjų finansuojamų pareigybių skaičius 2010 m.	Darbo krūvis su teisėjų padėjėjų darbo indėliu
Radviliškio r.	102.92	6	3	77.19
Šiaulių r.	91.32	5	2	73.06
Šiaulių m.	92.46	20	11	67.04
Anykščių r.	97.02	3	2	64.68
Prienų r.	84.27	4	2	63.21
Vilniaus m. I	88.31	48	28	62.56
Kauno m.	82.97	54	38	53.78
Tauragės r.	74.34	7	4	53.10
Kupiškio r.	62.45	3	1	52.04

Norėdami nustatyti, kiek teisėjų turėtų nagrinėti konkretų skaičių bylų (pvz., 40,45,69,70,80,85), turėtume remtis formule:

$$N = V / V_1$$

N – teisėjų etatų skaičius;

V – sugaištas valandų skaičius per mėnesį, nurodytas teisėjų apklausoje;

V₁ – Vyriausybės nustatyta mėnesio darbo laiko norma²⁶. Pavyzdžiui, teisėjas nurodė, kad 85 byloms išnagrinėti per mėnesį sugaišo 538,9 val. Tokiu būdu tai viršytų vieno teisėjo etato darbo laiko normą; 85 byloms išnagrinėti reikėtų 3 teisėjo etatų:

24 Nacionalinės teismų administracijos 2010 metų darbo krūvių apylinkių teismuose analizė. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2011, p. 59-60 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.

25 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.

26 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2010 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. A1-

$V = 538,9 / 168,1 = 3,2$ etato.

Tuo tarpu 40 bylų nagrinėjimui prireiktų pagalbos tik 0,5 teisėjo etato:

$V_1 = \text{sugaištas valandų skaičius} / \text{Vyriausybės nustatyta mėnesinė darbo laiko norma} = 280 \text{ val} / 168,1 = 1,6$ etato.

Teisėjas, priklausantis amžiaus grupei nuo 31–45 ir turintis penkerių metų darbo stažą, nagrinėdamas per 1 mėn. 80 bylų (iš jų 44 dėl teismo įsakymo išdavimo + 4 bylų nagrinėjimas dokumentinio proceso tvarka) sugaišo 161 val. Taigi, pagal formulę apskaičiavę darbo laiko ir teisėjų etatų skaičių, gautume ne iki galo įvykdytą darbo krūvį:

$N = 161 \text{ val.} / 168,1 = 0,95$ etato.

Kitaip tariant, užduotis būtų pernelyg greitai atlikta ir galėtų kilti klausimas, ar bylos buvo netinkamai išnagrinėtos, ar yra kiti veiksniai. Manytume, kad turėtų būti labai atidžiai nurodomos darbo laiko sąnaudos konkrečių bylų nagrinėjimui ir tai turėtų įtakos pagrįstam darbuotojų skaičiaus normatyvo nustatymui.

Iš tyrimo metu gautų duomenų galima daryti išvadą, kad didesnę laiko dalį teisėjai sugaišta baudžiamosios bylos nagrinėjimui, o nuosprendžio priėmimui skiria mažesnę laiko dalį. Tuo tarpu nagrinėjant civilines bylas tiek pasirengimui, tiek bylos nagrinėjimui ir sprendimo priėmimui vidutiniškai tenka panaši darbo laiko dalis. Nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas mažesnė darbo laiko dalis tenka pasirengimui nagrinėti bylą, o nagrinėjimui ir sprendimo priėmimui vidutiniškai po 30 proc. darbo laiko. Kai kurie teisėjai nurodė, kad skiria tokią pat darbo laiko dalį ir pasirengimui nagrinėti bylą, ir bylos nagrinėjimui bei sprendimo surašymui.

Reikia pažymėti, kad šiuo metu darbo krūvio vienodinimo procesas vykdomas tokiomis būdais:

1. Atsilaisvinus teisėjo etatui nedidelį darbo krūvį turinčiame teisme, jame sumažinamas teisėjų skaičius, atitinkamai padidinus teisėjų skaičių didžiausią darbo krūvį turinčiame teisme.
2. Numatoma ir toliau keisti teisėjų skaičių, atsižvelgiant į darbo krūvius.
3. Vietoj teisėjų skaičiaus didinimo numatoma steigti teisėjo padėjėjo etatus²⁷.

Manytume, kad šios priemonės nepadės visiškai išspręsti netolygaus darbo krūvio paskirstymo teisėjams, tuo labiau, kad teismuose reikėtų apskaičiuoti ne tik teisėjų, bet ir kitų darbuotojų (teisėjo padėjėjų, posėdžių sekretorių ir t. t.) darbo sąnaudas nagrinėjant civilines, baudžiamąsias ir ATP bylas.

Apibendrinant būtina pažymėti, kad teisėjo darbas turėtų būti matuojamas tik moksliškai pagrįstomis normomis. Be to, darbo normos yra pradiniai ir svarbūs duomenys planavimui ir kontrolei, reikalingų darbuotojų (teisėjo padėjėjų, posėdžio sekretorių

623 „Dėl metinių darbo dienų koeficientų bei metinių vidutinio mėnesio darbo dienų ir valandų skaičių 2011 metais patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 155-7887.

2.1.1. esant penkių darbo dienų savaitei – 21,1 darbo dienos (253 darbo dienos: 12 mėn.); p. 2.2.1. esant penkių darbo dienų savaitei – 168,1 darbo valandos (2017 darbo valandų: 12 mėn.); 2.1.2. esant šešių darbo dienų savaitei – 25,3 darbo dienos (303 darbo dienos: 12 mėn.); p. 2.2.2. esant šešių darbo dienų savaitei – 167,4 darbo valandos (2009 darbo valandos: 12 mėn.).

27 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 m. veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.

ir kt.) skaičiaus nustatymui, atlyginimo fondo bei kitų finansinių rodiklių nustatymui elementas. Todėl labai svarbu, kad jos būtų nustatomos pagrindžiant moksliniais skaičiavimais (procesinių ir materialinės teisės normų analize), laikantis atitinkamos nustatymo, keitimo ar panaikinimo tvarkos, kadangi nustačius normas gali būti įgyvendinami teisingumo, objektyvumo, darbo laiko sąnaudų teisingo nustatymo, nediskriminavimo principai.

Apibendrinus gautas anketas išaiškėjo, kad anketos-klausimyno apimtis kiek per didelė, todėl tyrimui klausimynas turėtų būti parengtas remiantis 2004 m. gruodžio 17 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 306 patvirtintais Civilinių, baudžiamųjų, administracinių bylų kategorijų klasifikatoriais. Taikant anketavimo tyrimo metodą reikia pažymėti, kad jis yra sudėtingas, reikalauja profesionalaus pasirengimo, nagrinėjamų bylų procesinių veiksmų išmanymo, kruopštaus nuoseklaus respondentų darbo ir ne mažiau, o netgi daugiau negu kiti metodai, laiko. Teisėjai (ir kiti teismo darbuotojai – teisėjo padėjėjai, posėdžių sekretorės ir kt. administracijos darbuotojai) – respondentai gali neteisingai suprasti tyrimo tikslus, klausimus, todėl prieš tyrimą teisėjams ir kitiems teismų darbuotojams reikėtų gerai išaiškinti anketos klausimyno pildymo dalykus. O tai jau gali juos paveikti, jie gali subjektyviai vertinti laiko apimtį, reikalingą vykdyti visus su byla susijusius veiksmus. Reikėtų pasirinkti būdą, kuris reikalautų mažiau laiko ir išteklių, ir būtų nesunkiai įvykdomas naudojantis IS. Norint sukurti kuo efektyvesnę mokymo aplinką, skirtingos rūšies darbą atliekantis personalas turėtų būti instruktuojamas (mokomas) skirtinguose užsiėmimuose. Teisėjų instruktavimas gali būti atliekamas teisėjų kvalifikacijos kėlimo metu. Išsami instruktažo trukmė galėtų būti 15–20 minučių.

Mokymuose apie darbo laiko tyrimą reikėtų analizuoti: darbo krūvio koncepciją, projekto planą, duomenų pildymo reikalavimus ir galimybę atsakyti į klausimus, susijusius su tyrimu ir jo reikšme. Mokymuose turėtų būti pabrėžiama, kaip svarbu išsamiai, tiksliai ir nuosekliai pagal nustatytas taisykles pateikti savo darbo laiko ataskaitą. Tam turėtų būti pasitelkiami kompiuteriai su praktiniais parodymais, kaip naudotis duomenų nurodymo (žymėjimo) tinklalapiu ir kaip bus apdorojami tyrimo metu gauti duomenys.

Anketinėje apklausoje nurodytas 1 mėn. tyrimo laikotarpis buvo per trumpas. Siūlytume tyrimo laikotarpį pailginti iki 6 savaičių, jo metu būtų pateikiama tinkama duomenų apimtis. Bylos skaičiuojamos pagal bylos rūšis ir reikėtų nurodyti kiekvieną konkrečią bylą, su kuria buvo dirbama tyrimo laikotarpiu. Tačiau pažymėtina, kad ne visoms byloms visi procesiniai veiksmai (veiklos) reikalingi. Bet svarbu, kad bylai bus reikalingas konkretus teismo procesas. Instruktažo metu iš respondentų reakcijos galima preliminarai spręsti apie problemos reikšmę, anketos sudarymo ir išdėstymo techniką.

Teisėjų nuomone, užpildytose anketose ne visai tiksliai atspindėjo tyrimų metu vykdyti darbai. Reikėtų su tuo sutikti. Tolesniame tyrimo etape teisėjo darbo krūvio nustatymui svarbu išskirti ne tik bylų nagrinėjimo laiką, bet ir teismo įsakymų (L2), teismo leidimų (S2), proceso atnaujinimo (A2), antstolių aktų patvirtinimo (P2), prašymų iš užsienio valstybių pavedimų (E2) vykdymo laiką.

Apskaičiuojant teisėjo darbo krūvio normą buvo įvertinta baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ypatumai, kurie leido nustatyti tam tikrus darbo laiko normų koeficientus, priklausomai nuo nusikaltimų sudėties, bylos tomų, teisiųjų, nukentėjusiųjų, liudytojų

skaičiaus. Rekomenduojami koeficientai atspindi bylų imlumą, lyginant su koeficientu 1, kuris reiškia vienos bylos, vieno tomo, vieno nukentėjusiojo, vieno kaltinamojo ir pan. darbo sąnaudas.

Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, 2010 metais baudžiamųjų bylų skaičius išaugo daugiau kaip 5 proc.²⁸

Nagrinėjant civilines bylas, priimant teismo įsakymą ar sprendimą už akių, rekomenduojami koeficientai:

- sprendimas už akių – 0,9; teismo įsakymas – 0,8.

Be to, nagrinėjant civilines bylas esant daugiau kaip 3 ieškinio reikalavimams, normatyvas turėtų būti didinamas 1,2 karto, o jei yra 10 ieškinio reikalavimų – normatyvas didinamas 1,3 karto. Jei byloje dalyvauja daugiau kaip 10 asmenų (ieškovai, atsakovai ir tretieji asmenys), normatyvas didinamas 1,2 karto.

Apylinkių teismų teisėjo darbo krūvio analizė numato objektyvų tyrimu pagrįstą santykį tarp darbo laiko ir bylų skaičiaus. Per laiko vienetą sunaudojamas energijos kiekis rodo teisėjo darbo įtampą. Jos laipsnis tiesiog proporcingas sunaudoto darbo laiko kiekiui ir atvirkščiai proporcingas ekstensyviai darbo dydžiui (jo trukmei). Labai svarbu visuose apylinkės teismuose pasiekti visuomeniškai normalų darbo intensyvumą, todėl rekomenduojama išmatuoti visą laiko apimtį, reikalingą vykdyti teisėjo darbą nagrinėjant bylas. Tuo tikslu rekomenduojama numatyti būdą, kaip išmatuoti laiko apimtį:

- stebėti didelį skaičių atskirų bylų, nuo bylos iškėlimo iki baigties, registruojant visą vykdytą veiklą, ir tada parengti modelį; arba
- išmatuoti trumpalaikę veiklą per nustatytą laiko tarpą, nesiejant su bylos baigtimi, ir tada parengti modelį, paremtą bendra sunaudoto laiko apimtimi (tai yra, kiek teisėjas sugaišo laiko per mėnesį vykdydamas teisėjo pareigas).

Normuojant darbo laiko sąnaudas rekomenduojamas bylų išnagrinėjimo vizualinis stebėjimas (darbo laiko fotografija) ir teisėjų apklausos metu nurodytas jų faktiškai sugaištas laikas nagrinėjant baudžiamąsias bylas (dažniausiai pasikartojančių nusikaltamų veikų), t. y. buvo taikomi sustambintieji darbo normavimo metodai, kurie pagrįsti protinio darbo vienetinio laiko normos sudėties išraiška:

$tv = top + tp + ta + tpo$;

tv – vieneto laiko norma;

top – laikas pagrindinėms funkcijoms atlikti;

tp – laikas fakultatyviniams veiksams;

ta – teisminės praktikos apibendrinimo laikas;

tpo – poilsio ir asmens poreikių laikas.

Dažnai teisėjai turi atlikti tokius darbus, kurie neįeina į tiesiogines pareigas (pvz., teismo pirmininko pavedimų vykdymas ir kt.). Tokių darbų apimtį galima įvertinti tik apytikriai bendru koeficientu arba apskaičiuoti tiesioginių stebėjimų metu. Tada apskaičiavimui taikomas koeficientas:

$tv = (top + ta + tpo) \cdot Kp$.

Kp – koeficientas, padedantis atsižvelgti į papildomus darbus.

28 Lietuvos statistikos metraštis 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.stat.gov.lt/uploads/metraštis/1_LSM_2011_Lt.pdf>.

Pateikiama rekomenduojama laiko norma vienai bylai išnagrinėti, kai per metus išnagrinėtos 62 483 bylos, darbo laiko sąnaudos sudaro 759 496,2 val. Tarkim, 2010 metais metinė darbo laiko norma buvo:

$$168,1 \text{ val./mėn.} \times 12 \text{ mėn.} = 2017,2 \text{ val.}$$

Teisėjų skaičius tokiai bylų apimčiai išnagrinėti būtų:

$$N = V / V_1 = 759\,496,2 / 20\,17,2 = 376,5 \text{ teisėjų etatai,}$$

N – teisėjų etatų skaičius;

V – sugaištas valandų skaičius per metus;

V_1 – Vyriausybės nustatyta metų darbo laiko norma.

2010 metais apylinkės teismuose išnagrinėtos 194 770 bylos (atliekant procesinius veiksmus, numatytus CPK, taip pat fakultatyvinius veiksmus ir neprocesinę veiklą). Norint nustatyti, kokios darbo laiko sąnaudos 194 770 byloms išnagrinėti, būtina žinoti, kiek ir kokių bylų išnagrinėta, ir jų darbo laiko sąnaudas apskaičiuoti anksčiau rekomenduojamu metodu.

Nustatant teisėjų darbo užmokesčio dydį lemia darbo sudėtingumas, kvalifikacija, reikalinga teisėjo pareigoms, nervinė įtampa, fizinė įtampa, nagrinėjamų bylų konfidencialios informacijos išsaugojimo būtinumas, bylų nagrinėjimas laiku, atsakomybės lygis ir kiti veiksniai. Tačiau teismų sistemoje nenumatyta kintamoji teisėjų atlyginimo dalis, kuri priklausytų nuo nagrinėjamų bylų skaičiaus, sprendimų (nuosprendžių) pagrįstumo ir teisėtumo, teisėjų iniciatyvumo, stropumo ir kitų kokybinių darbo rezultatų. Darbo kokybę turėtų vertinti teismo pirmininkas pagal Teisėjų tarybos nustatytas procedūras, kurios apimtų priedą už darbo kokybę, nagrinėjamų bylų sudėtingumą, iniciatyvumą, stropumą bei universalumą (t. y. sugebėjimą esant būtinumui dirbti kitame apylinkės teisme, kur didžiausias darbo krūvis), išnagrinėtų bylų (krūvio normų) viršijimą.

Apylinkės teisėjo darbo krūvio analizės metu svarbu įvertinti tai, kad per apibrėžtą (pvz., 6 savaitių ar 1 mėnesio) laikotarpį kai kurios bylos bus tik pradėtos nagrinėti, kitos bus tyrimo laikotarpio baigiamajame etape. Atsižvelgiant į tai, kad bylų skaičius kinta priklausomai nuo kitų dydžių kitimo, rekomenduojama parinkti dinamišką metodą, tam reikėtų pasitelkti IS.

Parengiamajame laiko tyrimo etape rekomenduojama apsvarstyti tyrimo laikotarpį, aprašant teisėjo kasdieninę veiklą ir laiką jos atlikimui. Gautiems tyrimo rezultatams turėtų pritarti teisėjų savivaldos institucija, kuri gali spręsti, ar buvo nurodytas pakankamas laikas konkrečių bylų rūšių nagrinėjimui, remiantis teisėjų profesionalia nuomone.

Išvados

Apylinkių teismų teisėjų darbo krūvis šiuo metu skaičiuojamas vadovaujantis Teismų tarybos 2004 m. sausio 8 d. nutarimu Nr. 276 (aktuali redakcija nuo 2011 m. rugsėjo 1 d.) ir parodo, kiek etaloninių bylų (baudžiamųjų, civilinių ir administracinės teisės pažeidimų) ir kitų supaprastintų procesinių dokumentų teisėjas išnagrinėja per mėnesį. Tačiau nėra nustatytų teisėjų darbo krūvio normų atsižvelgiant į įstatymu nustatytą darbo laiko trukmę. Nėra nustatytų pagrįstų darbo laiko normų konkrečioms veiksmams

atlikti, pavyzdžiui, pasirengimo bylos nagrinėjimui, bylos nagrinėjimui ir sprendimo (nuosprendžio) priėmimui ir jo paskelbimui, taip pat kitiems veiksams, kuriuos atlieka teisėjas, vykdydamas teisėjo pareigas. Be to, nėra įvertinama, ar bylą nagrinėja vienas teisėjas, ar kolegija, nėra nustatytų koeficientų priklausomai nuo bylos sudėtingumo: kai yra keli ieškinio reikalavimai, nuo bylos tomų skaičiaus, teisiųjų skaičiaus ir pan. Turime atsakyti į klausimą, kaip turime tai pasiekti, ir ką turime padaryti. Tai darbo krūvio normų pagrindimas, apskaičiavimas bei juridinis įforminimas. Normuojant teisėjų darbą svarbu, kad būtų numatyta tokia darbo normų nustatymo ir peržiūrėjimo tvarka, kuri būtų naudinga ir teismui, ir teisėjui, ir pagaliau valstybei. Apylinkių teismų darbo krūvių problematika nagrinėjama Teisėjų tarybos sudarytose komisijose ir darbo grupėse (pvz., dėl teisėjų skaičiaus apylinkių teismuose pagal faktinius darbo krūvius pasiūlymams pateikti ir kt.). Bet svarbiausia, reikėtų spręsti, kaip nustatyti darbo laiko sąnaudas konkrečioms byloms išnagrinėti (teisėjo atliekamiems neprocesiniams ar vadinamiesiems „fakultatyviniams“ veiksams), t. y. nustatyti darbo laiko normas ir tik po to skirstyti bylas teisėjams.

1. Atskleista darbo laiko ir darbo normos sąsaja. Pagrįstų darbo laiko normų nustatymas apylinkių teismų teisėjams sudarytų prielaidas neefektyvaus darbo laiko panaudojimo mažinimui. Tyrimo metu nustatytas darbo laiko normos viršijimas ir pernelyg didelis teisėjų darbo krūvis. Visas darbų (veiklos) sąrašas organizaciniais tikslais skirstomas į: 1) laiką užduočiai atlikti; 2) su užduotimi nesusijusio darbo laiką. Arba, kad būtų aiškiau, sąrašas galėtų būti suskirstytas į 3 bylos etapus: pasirengimą nagrinėti bylą, bylos nagrinėjimą ir nuosprendžio (sprendimo) priėmimą. Net ir esant išsamiam darbų (veiklos) sąrašui, galima tikėtis, kad ne visas personalas ar visi teisėjai įsitrauks į visą nurodytą veiklą (3 bylos etapus), t. y. vieni vykdys darbą pasirengimo nagrinėti bylą etape, kiti antrame ar trečiame etape. Todėl labai svarbu, kad nurodant darbo laiko sąnaudas numatytiems darbams atlikti nebūtų dubliavimo.

2. Maksimali darbo dienos ar savaitės trukmė – tai „lubos“ darbo laiko, kurį gali pasiūlyti vienas teisėjas. Todėl labai svarbu nustatyti optimalias darbo normas, kurios skatintų teisėjus maksimaliai panaudoti savo sugebėjimus ir profesionaliai ir kokybiškai atlikti užduotis (užbaigti nagrinėti bylas).

3. Teisėjų darbo normavimo procese turėtų dalyvauti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Lietuvos nacionalinės teismų administracijos, Teisėjų tarybos ir apylinkės teismų administracijos atstovai ir teisėjai, turintys didelę teisėjo darbo patirtį, taip pat teisėjų asociacijos nariai, atstovaujantys teisėjų interesams. Ypač svarbus vaidmuo tenka Visuotiniam teisėjų susirinkimui, kuriam priskirta tam tikra kompetencija Teismų įstatymo 117 straipsnyje. Ypač svarbu pabrėžti šio straipsnio 6 punktą, kuriame numatyta, kad Visuotinis teisėjų susirinkimas svarsto ir sprendžia kitus teismų veiklos klausimus. Prie jų reikėtų priskirti ir labai aktualų apylinkės teismų teisėjų bei kitų teismo darbuotojų darbo krūvių ir darbo laiko sąnaudų analizę.

4. Teisėjų ir kitų apylinkės teismo darbuotojų darbo normavimas turėtų apimti techninę-ekonominę, organizacinę-procesinę ir teisinę veiklą, kurią sudarytų darbo normų pagrindimas, apskaičiavimas bei juridinis įforminimas. Pirminė užduotis – parengti veiklų sąrašą, apimantį apylinkės teismų teisėjų ir personalo (kitų teismo darbuotojų) darbą.

5. Bylų nagrinėjimo trukmė priklauso nuo teisėjo patirties, amžiaus, darbo stažo ir bylų sudėtingumo. Skirtingo bylų sudėtingumo darbo laiko sąnaudos įvertinamos taikant rekomenduojamus koeficientų dydžius. Siekiant konkrečiau apibrėžti veiklos rūšis ir tiksliau nustatyti darbo laiko sąnaudas, turėtų būti vadovaujamosi bylų klasifikatoriais, patvirtintais Teismų tarybos 2004 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 306, ir Teismų tarybos 2007 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 13 P-211.

6. Teisėjo darbo dienos fotografijos metu, kai tiesiogiai stebimos visos darbo laiko sąnaudos, siūloma užfiksuoti visus teisėjo per dieną atliekamus procesinius, taip pat ir neprocesinius, veiksmus, poilsio laiką, kurie turi įtakos pagrindžiant konkrečios bylos nagrinėjamo darbo laiko sąnaudas.

7. Siekiant nustatyti apylinkės teismo darbo krūvį ir jo įtaką kiekvieno teisėjo darbo krūviui svarbu nustatyti ir visų kitų teismo darbuotojų (teismo pirmininko, jo pavaduotojų, teisėjo padėjėjo, posėdžių sekretorių) darbo laiko sąnaudas. Todėl reikėtų neapsiriboti vien tik teisėjų darbo normavimu.

8. Normuoti teisėjo darbą sunku dėl to, kad teisėjui didelę laiko dalį reikia skirti mąstymo procesams, kurie darbo laiko sąnaudų požiūriu dar mažai tyrinėti.

Literatūra

Jarašiūnas, E. Teisminės valdžios funkcionavimo apsaugos problemos konstitucinėje justicijoje. *Teisminė valdžia ir visuomenė*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.

Jonaitis, M. Kai kurie šiuolaikinio civilinio proceso principai: nauji ilgaamžių idėjų vardai. *Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis*. Vilnius: Registrų centras, 2008.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.

Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 70-3170.

Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 62-2353.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 110-4514.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 14-445.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 101-2264.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos (1993–2009). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2010 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. A1-623 „Dėl metinių darbo dienų koeficientų bei metinių vidutinio mėnesio darbo dienų ir valandų skaičių 2011 metais patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 155-7887.
- Lietuvos statistikos metraštis 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.stat.gov.lt/uploads/metraštis/1_LSM_2011_Lt.pdf>.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851.
- Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/bendroji_informacija/teismu%20veiklos%20apzvalga2009_aktuali.pdf>.
- Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.
- Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <<http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>>.
- Martinkus, B. *Darbo procesų valdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
- Nacionalinė teismų administracija. 2010 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/ataskaita_2010_24.pdf>.
- Sivilevičienė, V. Teisėjų darbo krūvio vertinimo problemos. *Teisės apžvalga*. 1990, 4: 14–16.
- Teismų tarybos 2004 m. spalio 8 d. nutarimu Nr. 276 patvirtinta Teismų veiklos statistinių rodiklių skaičiavimo metodika (aktuali redakcija nuo 2011 m. rugsėjo 1 d.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-savivalda-teiseju-taryba/teiseju-tarybos-nutari-mai/?archyve=1&type=0&from=1360>>.
- Vanagas, P. *Darbo organizavimas, normavimas ir atlyginimas už darbą*. Kaunas: Technologija, 2009.
- Vanagas, P., et al. *Darbo normavimas: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1986.
- Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

WORKLOAD QUOTAS FOR DISTRICT COURT JUDGES AS A PRECONDITION FOR IMPLEMENTATION OF JUSTICE

Genovaitė Dambrauskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The paper analyses the problem of workload quotas for district court judges in relation to the standard statutory work time duration. The problem is set against the general tendency of increase in the number of cases brought before courts each year. District courts as the courts of first instance are faced with an ever growing flow of cases. With regard to civil cases, the numbers are increasing especially in the field of the law of obligations (disputes in relation to sale, loan, credit, consumer credit, lease contracts, as well as contracts for the*

provision of services, etc.). As far as criminal cases are concerned, the numbers are increasing especially in the fields of robbery, theft, in particular car theft, disturbance of public order and other crimes. In these circumstances, it is extremely important to conduct the analysis of the activity of courts in order to obtain a picture of the current situation with regard to the workload of courts and judges. District courts deserve special attention.

Uneven distribution of workload among courts and judges is often the reason for the increase of the number of cases where a final decision (judgement) is reached later than 6 months after the start of proceedings. This was pointed out in the Overview of Activities of the Lithuanian Courts and their Self-Governance Institutions (2009–2010), as well as in the report of the National Courts Administration (2010). Those documents underline the importance to analyse the workload of district court judges for the purposes of optimising work organisation, setting the number of judges, distribution of resources, evaluation of judges' activity, etc. The said analysis is crucial in order to avoid exceeding working time quotas and excessive workload of judges.

At present, the workload of district court judges is calculated in accordance with the regulation adopted by the Courts Council in 2004 (as amended in 2005) and it reflects the number of standard cases (civil, criminal cases and cases of administrative offences) as well as other types of procedural documents dealt with by a judge within a period of one month. However, there are no quotas set for judge's workload with regard to the duration of the statutory work time. The quotas for separate procedural stages (preparation for hearings, hearings, adoption of decision (judgement), other procedural actions that a judge performs while administering justice) are inexistent. The calculation does not take into account whether those standard cases are heard by a single judge or by a panel of judges, the complexity of a particular case is neither reflected.

Establishing quotas for district court judges and other court clerks (judge assistants, secretaries, etc.) should consist of legal, organisational-procedural and technical-economical activity. The Ministry of Justice of the Republic of Lithuania, the National Courts Administration, the Courts Council as well as chairmen and experienced judges of district courts should play an active part in the process of establishing quotas. A special role should be assumed by the General Assembly of Judges.

Keywords: workload, workload quotas, expenditure of work time, district court judge.

Genovaitė Dambrauskienė, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės ir socialinės saugos katedros profesorė, socialinių mokslų (teisės krypties) daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: lankstumo ir užimtumo garantijos, kolektyviniai darbo santykiai.

Genovaitė Dambrauskienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Labour Law and Social Security, Professor, Doctor of Social Sciences (Law). Research interests: flexicurity, collective labour relationship.

